

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.6.25>

WARUNKI I KRYTERIA WIARYGODNOŚCI OPINII BIEGŁEGO

Mikola Dementiev

aspirant Narodowego Centrum Naukowego

„Instytut Ekspertyz Sądowych imienia Zasłużonego Profesora M.S. Bokariusa” (Charków, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-6662-5455

e-mail: dementiev1986@ukr.net

Adnotacja. Wiarygodność opinii biegłego jest postrzegana jako sformułowana na podstawie wyników przeprowadzonego badania uzasadniona konkluzja biegłego, która nie ma sprzeczności z innymi dowodami w postępowaniu karnym. Wiarygodność opinii biegłego jest kategorią obiektywno-subiektywną, która powstaje z wewnętrznego przekonania inicjatora badania na podstawie wyników badań przedmiotów materialnych i informacji dostarczonych biegłemu. Ustalenie wiarygodności opinii biegłego polega na określeniu warunków i kryteriów tej cechy. Najpierw ustalane są warunki, których przestrzeganie umożliwia dalszą ocenę wiarygodności opinii biegłego. Do warunków wiarygodności należy dopuszczalność, czyli zgodność z procedurą przeprowadzania ekspertyzy, formy i treści opinii biegłego. Następnie ustalane są kryteria naukowej i logicznej ważności opinii biegłych, spójności z innymi materiałami postępowania karnego.

Słowa kluczowe: opinia biegłego, wiarygodność, dopuszczalność, kryteria, warunki, ocena dowodów.

CONDITIONS AND CRITERIA OF RELIABILITY OF THE EXPERT'S OPINION

Mikola Dementiev

Postgraduate Student of National Scientific Center

«Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» (Kharkiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-6662-5455

e-mail: dementiev1986@ukr.net

Abstract. The reliability of the expert's opinion is considered as a reasonable conclusion of the expert formulated based on the results of the forensic research, which does not contradict other evidence in criminal proceedings. The reliability of the expert's opinion is an objective-subjective category, which is formed according to the inner conviction of the initiator of the examination based on the results of the forensic research of the material objects and information provided to the expert. determining the reliability of the expert's opinion involves determining the conditions and criteria for this characteristic. First, the conditions are determined, the observance of which makes it possible to carry out a further assessment of the reliability of the expert's opinion. The conditions of reliability include the admissibility of the expert's opinion, that is, the observance of the procedure for the examination, the form and content of the opinion. Then the criteria for the scientific and logical substantiation of the expert's opinion, consistency with other materials of criminal proceedings are determined.

Key words: expert's opinion, reliability, admissibility, criteria, conditions, assessment of evidence.

УМОВИ ТА КРИТЕРІЇ ДОСТОВІРНОСТІ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА

Микола Дементьєв

аспірант Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса» (Харків, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-6662-5455

e-mail: dementiev1986@ukr.net

Анотація. Достовірність висновку експерта розглядається як сформульований за результатами проведеного дослідження обґрунтований умовивід експерта, що не суперечить іншим доказам у кримінальному провадженні. Достовірність висновку експерта є об'єктивно-суб'єктивною категорією, яка формується за внутрішнім переконанням ініціатора проведення експертизи на підставі результатів дослідження наданих експерту матеріальних об'єктів та інформації. Встановлення достовірності висновку експерта передбачає визначення умов та критеріїв цієї характеристики. Спочатку встановлюються умови, дотримання яких робить можливим здійснення подальшої оцінки достовірності експертного висновку. До умов достовірності належить допустимість, тобто дотримання процесуального порядку проведення експертизи, форми та змісту висновку експерта. Потім встановлюються критерії наукової та логічної обґрунтованості експертного висновку, узгодженість з іншими матеріалами кримінального провадження.

Ключові слова: висновок експерта, достовірність, допустимість, критерії, умови, оцінка доказів.

Вступ. Сутністю розслідування кримінальних правопорушень є збирання доказів, яке представляє собою різновид процесу пізнання, що протікає в специфічних правових умовах. Докази – це фактичні дані, інформація про факти правопорушення. Факти минулого – це дійсні, реальні події, речі, люди, що не залежать від способу особи, яка їх сприймала. Для встановлення важливих для розслідування фактів минулого як об'єктивної реальності використовується відповідна інформація, що міститься в передбачених законом джерелах доказів. Таким чином, одним із істотних завдань доказування є встановлення достовірності зібраних доказів, тобто їхньої відповідності реальним подіям минулого.

Висновок експерта, як і інші джерела доказів, підлягає оцінці згідно зі ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України для встановлення належності, допустимості й достовірності. Як свідчить судово-слідча практика, найбільші труднощі у правозастосовників викликає перевірка достовірності висновків експерта, що зумовлено певними причинами. По-перше, у кримінальному процесуальному законі відсутнє чітке формулювання поняття достовірності доказів; по-друге, неоднозначне тлумачення поняття достовірності доказів науковцями; по-третє, для повної оцінки результатів експертних досліджень необхідне володіння спеціальними знаннями в певній експертній галузі, які відсутні у суб'єктів доказування та суду.

Необхідно зазначити, що проблема достовірності на всіх етапах розвитку судової експертизи була актуальною як для її теорії, так і для практики, оскільки поняття «достовірність», на наш погляд, не має на сьогоднішній день закінченого наукового пояснення й ясності, його тлумачення в законодавстві про судову експертизу відсутнє, що зумовлює доцільність подальшого дослідження цієї проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних проблем, розробки рекомендацій щодо оцінки та встановлення достовірності висновку експерта присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких Т.В. Авер'янова, Л.Ю. Ароцкер, В.Д. Арсеньєв, Р.С. Белкін, А.Р. Белкін, В.Ф. Берзін, В.Г. Гончаренко, О.П. Гришкіна, О.М. Зінін, Н.І. Клименко, Ю.Г. Корухов, В.К. Лисиченко, С.В. Неміра, І.В. Овсянніков, Ю.К. Орлов, А.Н. Петрухіна, О.В. Россинська, О.С. Рубіс, Т.В. Сахнова, М.Г. Щербаківський, В.Д. Юрчишин, С.А. Ялишев та інші науковці. Однак дотепер більшість положень, що стосуються змісту достовірності висновку експерта, процедури її встановлення, співвідношення із іншими властивостями доказів залишаються дискусійними.

Мета статті – уточнення поняття достовірності висновку експерта, її природи та співвідношення з допустимістю, визначення послідовних стадій встановлення в процесі оцінки результатів експертного дослідження.

Основна частина. Законодавець, вимагаючи оцінювати докази з точки зору достовірності, не дає ніяких роз'яснень, які докази є недостовірними, тобто не розкриває зміст цього поняття. У зв'язку з цим звертає на себе увагу неоднозначне тлумачення достовірності вченими-процесуалістами, відмінність підходів як щодо самої дефініції достовірності, так і місця достовірності серед інших властивостей доказів. Перш ніж розкрити поняття достовірності висновку експерта, розглянемо підходи до загального поняття достовірності доказів у кримінальному провадженні.

Ототожнення достовірності з істиною. В основу цієї концепції покладено філософське поняття достовірності, яке трактується як синонім істини, що являє собою існування об'єкта поза і незалежно від людини та її свідомості (Прохоров, 1983; 176, 226). Достовірність доказів тлумачиться як правильність, істинність відомостей, що становлять їхній зміст. Вважається, що достовірний – це те ж саме, що істинний, достовірність означає істинність (Строгович, 1955; 99). Сучасними вітчизняними правознавцями підтримується ідея збігу достовірності та об'єктивної істини в кримінальному провадженні, згідно з якою достовірність доказів означає відповідність їх змісту тому, що мало місце в дійсності (Тертишник, 2015; 63). Таким чином, правильність будь-якого рішення пов'язувалася зі встановленням істини у справі.

Достовірність як відповідність об'єктивній дійсності. Вказане трактування відрізняється від попереднього тим, що достовірними вважаються докази, які правильно, адекватно відображають матеріальні й нематеріальні сліди події, яка досліджується (Михеєнко, 1984; 18). Такий підхід більш точно відповідає гносеологічній природі доказування, відокремлюючи реальні об'єктивні події, явища, речі від суб'єкта їх сприйняття (Капліна, 2019; 160). Але в таких умовах виникає питання, що є мірою адекватності, які критерії правильності відображення слідів правопорушення в навколишньому середовищі.

Достовірність як результат накопичення ймовірного знання. Доказування розглядається в розслідуванні як процес переходу ймовірного знання в достовірне. З позицій теорії ймовірностей була розроблена модель механізму поступового переходу ймовірного знання в достовірне (Эйсман, 1071; 82). Проте в цьому підході, який ґрунтується на запозиченій із математики моделі, не зовсім зрозуміло, у який момент у судочинстві накопичена ймовірність переходить у достовірність, необхідну для прийняття обґрунтованого процесуального рішення. Цілком очевидно, що за будь-якого ступеню ймовірності не виключена можливість протилежного твердження. У зв'язку з цим імовірне знання, зокрема висновок експерта, не може мати доказового значення у справі.

Достовірність як обґрунтованість знань про факти об'єктивної дійсності, їх доведеність. Достовірність розглядається як відомості, інформація, істинність яких підтверджена певними даними (Арсеньєв, 1979; 18). Іншими словами, достовірність – це доказана, обґрунтована істинність, тобто форма існування істини. Достовірність висновків слідчого й суду означає, що ці висновки не тільки істинні самі по собі, тобто відповідають дійсності, а й «гідні віри» – доведені, обґрунтовані (Белкін, 2007; 123). Таким чином, поняття достовірності знання означає не тільки відповідність його об'єктивній дійсності, а й його обґрунтованість, доведеність його істинності.

Ми дотримуємося останнього наведеного підходу та акцентуємо на тому, що достовірність висновку експерта необхідно розглядати як сформульоване за результатами проведеного дослідження обґрунтоване вивідне знання, встановлені доведені факти. У зв'язку з викладеним для встановлення достовірності висновку експерта законодавець передбачив у ст. 102 Кримінального процесуального кодексу України обов'язкову вказівку отриманих експертом об'єктів та матеріалів, які були використані експертом; докладний опис проведених досліджень, включно з методами, застосованими в дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка; обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання.

В якості критерію відповідності достовірності реальним обставинам правопорушення приймається внутрішнє переконання – впевненість слідчого, судді, захисника щодо предмета конкретного кримінально-правового спору (Моїсєєв, 2007; 57). Оскільки оцінка достовірності не є однаковою для різних суб'єктів пізнання, це стало підставою її розгляду як суб'єктивної характеристики знання (Сергєєва, 2013; 107). Проте з цим можна погодитися лише частково, адже достовірність ґрунтується на фактах, зібраних та встановлених у процесі доказування. Це наочно зрозуміло на прикладі висновку експерта. Експертному дослідженню піддаються матеріальні об'єкти або матеріалізована інформація, виявлена та зафіксована у кримінальному провадженні. Сформульовані у висновку умовиводи експерта обґрунтовані результатами експертного дослідження. У цьому аспекті в достовірності поєднуються об'єктивна і суб'єктивна складові, які тісно переплітаються. Об'єктивна компонента відображає об'єктивні дані, на підставі яких встановлюються реальні факти. Суб'єктивна – сприйняття, пояснення, аргументацію сприйнятих фактів, досліджуваних подій, формування внутрішнього переконання суб'єктів доказування. Тому, на нашу думку, за природою достовірність слід вважати об'єктивно-суб'єктивною категорією, а внутрішнє переконання – засобом її встановлення.

Встановлення достовірності нерідко безпосередньо пов'язують із допустимістю доказів. Стверджується, що проблема достовірності доказів включає <...> дотримання порядку, процесуальної форми отримання цих відомостей, а також дотримання процесуальних правил збирання, перевірки та оцінки доказів (Белкин, 1966; 58). Наведена думка вимагає уточнення. Достовірність і допустимість поняття взаємопов'язані, але їх не можна розглядати як такі, що виключають або доповнюють один одного як характеристики доказів. Істотна їх відмінність полягає в тому, що вимоги допустимості чітко формалізовані. Достовірність доказів, тобто відповідність дійсності, оцінюється не за формальними ознаками, а змістовно. Допустимість є умовою встановлення достовірності, але не визначає її. Цілком очевидно, достовірність може оцінюватися тільки після того, як встановлена належність та допустимість доказів. В іншому випадку оперування доказами втрачає будь-який сенс. Наприклад, висновок почеркознавчої експертизи зі встановлення виконавця тексту, визнається неприпустимим джерелом доказів, якщо процедура отримання експериментальних зразків почерку особи, яка перевіряється, не зафіксована в матеріалах кримінального провадження. Як правильно вказується в літературі, процесуальні гарантії є важливим засобом досягнення мети судочинства – встановлення об'єктивної істини у справі, забезпечення законності, обґрунтованості та справедливості процесуальних документів (наприклад, вироків, рішень суду, висновків експерта). У вказаному випадку – це встановлений законом засіб забезпечення достовірності висновку експерта (Клименко, 2004; 58).

У літературі наведені численні рекомендації щодо встановлення достовірності висновку експерта. Пропонується вивчення особи експерта, зокрема його компетенції; наукової обґрунтованості, правильності застосування конкретних методик і дозволених їх використання експертом, виявлення якихось недоліків, що можуть викликати сумнів у правильності висновку, можливість перевірки висновків, вмотивованість, інформативність, логічну зв'язаність окремих смислових фрагментів матеріалу, доступність викладу тексту висновку тощо (Гончаренко, 2009). Слід вказати, що всі перераховані вище характеристики, фактори, обставини тісно переплітаються, а в сукупності визначають достовірність висновку експерта. Однак для практичного використання і теоретичного осмислення набір вимог, що пред'являються до висновку експерта, потребує впорядкування.

Необхідно враховувати дві обставини. По-перше, оцінка як розумовий акт встановлює відповідність або невідповідність об'єкта оцінки будь-яким наперед заданим вимогам, критеріям. Щоб дати правильну оцінку об'єкта, необхідно перш за все визначитися в питанні про те, які умови, критерії повинні пред'являтися до цього об'єкта. Тому вважаємо, що серед численних характеристик висновку експерта необхідно розрізнити умови та критерії його достовірності. Відповідно до словника, «умова» – це необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь (Білодід, 1979; 441), «критерій» – підстава для оцінки, визначення чогось; мірило (Білодід, 1973; 349).

По-друге, відомо, що оцінка достовірності доказів є не разовим актом, а тривалим у часі процесом, що завершується лише після формування остаточних висновків по справі на основі всієї сукупності зібраних доказів (Павлишин, 2020; 210). Отже, доцільно виокремити три стадії оцінки достовірності висновку експерта щодо кожної з яких сформулювати певні цілі.

На першій стадії необхідно встановити умови, дотримання яких дає змогу продовжити подальшу оцінку достовірності висновку. Виділяється три групи факторів, що зумовлюють достовірність висновку експерта: пізнавальні (гносеологічні); особистісні (суб'єктивні) та правові (процесуальні) фактори (Щербаківський, 2015; 165). Таким чином, перш за все слід виділяти обставини, які визначають висновок експерта потенційно достовірним. Недотримання цих умов, їх порушення робить зайвим подальше встановлення достовірності, призводить до виключення висновку з сукупності доказів. До таких умов ми уналежнюємо допустимість висновку експерта, як джерела доказів: відповідність процесуальному закону процедури збирання об'єктів

експертизи, порядку призначення та проведення дослідження, форми та змісту висновку. Очевидно, що грубе процесуальне порушення викликає сумнів у достовірності результатів дослідження. Цілком очевидно, що оцінка (перевірка) умов формування висновку експерта передують здійсненню оцінки його достовірності.

На подальших етапах встановлюються критерії достовірності. Для визначення критеріїв достовірності необхідно виділити ті особливі підстави, що безпосередньо характеризують її сутність. Спираючись на наведене вище загального визначення достовірності, а також керівні вказівки (Постанова Верховного Суду України, 1997), до таких критеріїв слід уналежнити, по-перше, обґрунтованість експертного висновку та, по-друге, його узгодженість з іншими матеріалами справи.

На другій стадії оцінки встановлюється обґрунтованість висновку експерта, яка включає дві складові – наукову і логічну. Структура висновку експерта зіставляється із силогізмом, в якому виокремлює три компоненти: велику посилку; меншу посилку; умовивід (Орлов, 2005; 126). Велика посилка являє собою науково-методичні положення, теорії, типові експертні методики, методи та засоби, на які спирався або які застосовував експерт у процесі проведення дослідження та побудови умовиводу. Наукові положення викладені в спеціальній експертній літературі, а типові методики представлені на відкритому сайті Міністерства юстиції України (Реєстр методик). Менша посилка являє собою результати дослідження, властивості об'єктів, що виявлені експертом при проведенні експертизи, а також вихідну інформацію, представлену експерту ініціатором проведення експертизи. Наукова обґрунтованість умовиводів експерта передбачає вказівку на обрану методику, посилення на теоретичні положення, опис технічних засобів і використаних прийомів. У висновку обов'язково повинна бути надана експертна оцінка, наукова інтерпретація виявлених даних, наукове тлумачення, аргументована їх достатність для остаточних умовиводів. Логічне обґрунтування передбачає послідовний виклад процесу дослідження, зв'язок проміжних і кінцевих висновків, відсутність порушень законів логіки. Логічне обґрунтування, аргументація умовиводів є важливим критерієм достовірності висновку експерта в кримінальному процесі. Логічний і науковий аспекти обґрунтованості висновку експерта пов'язані. Будь-які недоліки в обґрунтованості можуть спричинити помилкові висновки експерта і, як наслідок, призвести до судової помилки.

Оцінка достовірності відомостей, отриманих з одного джерела, як правило, носить попередній характер. Остаточне рішення про достовірність окремого доказу приймається лише в результаті аналізу, перевірки та зіставлення з інформацією, отриманою з інших процесуальних джерел. Тому після стадії ізольованої оцінки обґрунтованості висновку експерта наступною, третьою стадією є співставлення умовиводів експерта з іншими доказами кримінального провадження. Порівнянність, збіг умовиводів експерта з іншими даними у справі, отриманими з різних джерел, відсутність суперечностей між ними є другим критерієм достовірності висновку експерта. Таким чином, формування достовірного висновку експерта – тривалий, багатоступінчастий процес, який досягає свого логічного завершення на стадії судового розгляду під час винесення вироку.

Висновки. Достовірність висновку експерта розглядається як сформульований за результатами проведеного дослідження обґрунтований умовивід експерта, що не суперечить іншим доказам у кримінальному провадженні. Достовірність висновку експерта є об'єктивно-суб'єктивною категорією, яка формується за внутрішнім переконанням ініціатора проведення експертизи на підставі результатів дослідження наданих експерту матеріальних об'єктів та інформації. Встановлення достовірності висновку експерта передбачає визначення умов та критеріїв цієї характеристики. Спочатку встановлюються умови, дотримання яких робить можливим здійснення подальшої оцінки достовірності експертного висновку. До умов достовірності належить допустимість, тобто дотримання процесуального порядку проведення експертизи, форми та змісту висновку експерта. Безпосередніми критеріями достовірності висновку експерта є наукова та логічна обґрунтованість умовиводів експерта, узгодженість з іншими матеріалами кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Философский энциклопедический словарь / А.М. Прохоров и др. Москва : Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
2. Строгович М.С. Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе. Москва : Изд-во АН СССР, 1955. 384 с.
3. Теорія доказів : підручник / за заг. ред. д.ю.н, професора В. М. Тертишника. Київ : Алерта, 2015. 292 с.
4. Михеенко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. Киев. Вища школа. 1984. 236 с.
5. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків : Право, 2019. 584 с.
6. Юридическая Эйсман А.А. Логика доказывания. Москва : литература, 1971. 112 с.
7. Арсеньев Д.В. Истина, достоверность и обоснованность в следствии и судебных актах. *Вопросы теории судебной экспертизы* : Сб. научн. трудов ВНИИСЭ. Москва : 1979. Вып. 39. С. 3–48.
8. Белкин А.Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. Москва : Норма, 2007. 528 с.
9. Моїсєєв О.М. Висновок експерта в контексті взаємодії процесуальних осіб : монографія. Донецьк: Норд-Прес-ДонНУ-ДонНДІСЕ МА України, 2007. 188 с.
10. Сергєєва Д.Б. Проблеми визначення достовірності доказу як його властивості за новим кримінальним процесуальним кодексом України. *Юрист України*. 2013. № 4(25). С. 106–111.
11. Белкин Р.С. Собираение, исследование и оценка доказательств. Москва : Наука, 1966. 295 с.
12. Клименко Н.І. Процесуальні гарантії достовірності висновку експерта. *Криміналістичний вісник*. 2004. № 1(1). С. 58–61.
13. Гончаренко В.Г. Критерії вірогідності висновків експерта: гносеологічний, психологічний і процесуальний аспекти. *Часопис Академії адвокатури України*. 2009. № 3. С. 1–6.

14. Словник української мови: в 11 т. Том 10. / Білодід І.К. та ін. Київ : Наукова думка, 1979. 658 с.
15. Словник української мови : в 11 т. Том 4. / Білодід І.К. та ін. Київ : Наукова думка, 1973. 840 с.
16. Павлишин А.А. Достовірність доказів. Велика Українська юридична енциклопедія: в 20 т. Том. 19. Кримінальний процес, судострій, прокуратура та адвокатура. Харків : Право, 2020. С. 209–211.
17. Щербаківський М.Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле. 2015. 560 с.
18. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 р. № 8. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text>
19. Орлов Ю.К. Судебная экспертиза как средство доказывания в уголовном судопроизводстве. Москва : Институт повышения квалификации РФЦСЭ, 2005. 264 с.
20. Реєстр методик проведення судових експертиз. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/> <https://rmpse.minjust.gov.ua>

References:

1. Prokhorov A.M. (1983) *Filosofskii entsiklopedicheskii slovar* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moskva: Sovetskaiia entsiklopediia, 1983. 840 s. [in Russian].
2. Strogovich M.S. (1955). *Materialnaia istina i sudebnye dokazatelstva v sovetskom ugovnom protsesse* [Material truth and judicial evidence in the Soviet criminal process]. Moskva: Izd-vo AN SSSR, 1955. 384 s. [in Russian].
3. Tertyshnyk V.M. (2015). *Teoriia dokaziv: pidruchnyk* [Theory of evidence]. Kyiv: Alerta, 2015. 292 s. [in Ukrainian].
4. Miheenko M.M. (1984). *Dokazyvanie v sovetskom ugovnom sudoproizvodstve* [Proofing in Soviet Criminal Proceedings]. Kiev. Vishcha shkola. 1984. 236 s [in Russian].
5. Kaplina O.V. (2019). *Kryminalnyi protses* [Criminal process]: pidruchnyk. Kharkiv: Pravo 584 s. [in Ukrainian].
6. Eisman A.A. (1971) *Logika dokazyvaniia* [Logic of proving]. Moskva: Iuridicheskaiia literatura. 112 s. [in Russian]
7. Arsenev D.V. (1979). *Istina, dostovernost i obosnovannost v sledstvii i sudebnykh aktakh* [Truth, reliability and validity in the investigation and judicial acts]. *Voprosy teorii sudebnoj ehkspertizy.*: Sb. nauchi, trudov VNIIEH. Moskva: Vyp. 39. S. 3–48. [in Russian].
8. Belkin A.R. (2007). *Teoriia dokazyvaniia v ugovnom sudoproizvodstve* [Theory of proving in criminal proceedings]. Moskva: Norma. 528 s. [in Russian].
9. Moisieiev O.M. (2007). *Vysnovok eksperta v konteksti vzaiemodii protsesualnykh osib* [Expert opinion in the context of interaction of procedural persons]: monohrafiia. Donetsk: Nord-Pres-DonNU-DonNDISE MA Ukrainy, 188 s. [in Ukrainian].
10. Serhieieva D.B. (2013). *Problemy vyznachennia dostovirnosti dokazu yak yoho vlastyvosti za novym kryminalnym protsesualnym kodeksom Ukrainy* [Problems of determining the reliability of evidence as its properties in relation to the new Criminal Procedure Code of Ukraine]. *Yuryst Ukrainy.* № 4 (25). S. 106–111 [in Ukrainian].
11. Belkin R.C. (1966). *Sobiranie, issledovanie i otenka dokazatelstv* [Collecting, researching and evaluating evidence]. Moskva: Nauka, 1966. 295 s [in Russian].
12. Klymenko N.I. (2004) *Protsesualni harantii dostovirnosti vysnovku eksperta* [Procedural guarantees of the reliability of the expert's opinion]. *Kryminalistychnyi visnyk.* № 1(1). S. 58–61. [in Ukrainian].
13. Honcharenko V.H. (2009). *Kryterii virohidnosti vysnovkiv eksperta: hnoselohichni, psykhologichni i protsesualnyi aspekty* [Criteria for the reliability of the expert's opinion: epistemological, psychological and procedural aspects]. *Chasopys Akademii advokatury Ukrainy.* 2009. № 3. S. 1–6. [in Ukrainian].
14. Bilodid I.K. (1979). *Slovyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language]: v 11 t. Tom 10. Kyiv: Naukova dumka, 1979. 658 s. [in Ukrainian].
15. Bilodid I.K. (1973). *Slovyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language]: v 11 t. Tom 4. Kyiv: Naukova dumka, 1973. 840 s. [in Ukrainian].
16. Pavlyshyn A.A. (2020). *Dostovirnist dokaziv* [Reliability of evidence]. *Velyka Ukrainska yurydychna entsyklopediia: v 20 t. Tom. 19. Kryminalnyi protses, sudostrii, prokuratura ta advokatura.* Kharkiv: Pravo. S. 209–211 [in Ukrainian].
17. Shcherbakovskiy M.H. (2015). *Provedennia ta vykorystannia sudovykh ekspertyz u kryminalnomu provadzhenni* [Conducting and using forensic examinations in criminal proceedings]: monohrafiia. Kharkiv: V dele. 560 s. [in Ukrainian].
18. *Pro sudovu ekspertyzu v kryminalnykh i tsyvilnykh spravakh: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 30.05.1997 № 8; iz zminamy, vnesenymy Postanovoiu Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 25.05.1998 № 15* [On forensic examination in criminal and civil cases: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of 30.05.1997 № 8]. [in Ukrainian].
19. Orlov Yu.K. (2005). *Sudebnaia ekspertiza kak sredstvo dokazyvaniia v ugovnom sudoproizvodstve* [Forensic examination as a means of proving in criminal proceedings]. Moskva: Institut povysheniia kvalifikatsii RFTeSE, 2005. 264 s. [in Russian].
20. *Reyestr metodyk provedennya sudovykh ekspertyz.* [Register of methods of forensic examinations]. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/> <https://rmpse.minjust.gov.ua/> [in Ukrainian].